

*Леонід Данчук,
Ірина Оксютович
Олександра Філатова*

Одяг як важлива компонента сценічного мистецтва

Набуття спеціальних знань студентом мистецької спеціальності, що визначають сутність, зміст, структуру та закономірності розвитку культури народів світу, їхнього побуту, форм одягу як частини матеріальної культури в її історичному становленні є чи не найважливішою умовою при підготовці до професійної сценічної діяльності. Розгляд процесу появи, розвитку та зміни художніх образів одягу різних культур та цивілізацій протягом історії людства забезпечує професійну готовність актора творити на сцені через вдосконалення спеціальних знань в галузі, його загального культурологічного розвитку, прищеплення мистецького смаку.

Одяг будь-якого народу тісно пов'язаний з його історією. Вивчення народних строїв веде до воскресіння глибинних пластів пам'яті, у процесі чого можна пізнати як жили і працювали предки, як вбиралися у будні й свята, якими були звичаї та обряди. Історія одягу з давніх часів є дзеркалом, у якому відображена уся історія людства. Кожна країна, народ, народність в окремі періоди свого існування та розвитку залишають свої відбитки та специфічні риси у вбранні людства.

З історії костюма та моди відомі праці вітчизняних дослідників Т. Ніколаєвої [2], К. Стамерова [3], Г. Стельмащук [4], З. Тханко [5], О. Шевнюк [7], Д. Яворницького [8] та ін. Добрим для опрацювання видається й ілюстрований етнографічний довідник «Українська минувшина» [6], упорядкований групою авторів Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнології ім. М. Рильського у 1994-му році, де зібрані дані не лише про одяг України, але й про культуру традиційного побутування. Історію дослідження українського костюма на сторінках українських зарубіжних видань опублікувала Х. Нагорняк [1], вказавши у розвідці на таких авторитетних дослідників цього питання як Катерина Антонович, Федір Вовк, Олекса Воропай, Лідія Бурачинська, Зенон Кузеля, Юрій Ткач та ін. Слід відмітити, що перелік етнографічних праць подано дослідницею в хронологічному порядку, які видавалися українською діаспорою та представляють одні з найбільших культурно-видавничих центрів зарубіжжя – Український Музей у Нью-Йорку (США), Музей української культури у Свиднику (Словаччина), Музей народного будівництва у Сяноку (Республіка Польща). Саме ці та подібні центри зберігають унікальну хроніку українського народного строю та побуту, висвітлення й репрезентація яких під час занять викликатиме значний інтерес студентів мистецьких спеціальностей.

Що ж таке одяг? За переконаннями більшості людей, – це сукупність предметів, які захищають їх від впливів довколишнього середовища. Проте, в побутуванні можна помітити не лише практичне

призначення предметів одягу, а й їхній зв'язок із широким колом духовних понять. Наприклад, одяг вказував на становище людини в суспільстві, на свято, буденність тощо. Тому одяг завжди становив важливу складову частину духовної та матеріальної культури народу.

Крім слова «одяг» часто вживається у сценічному мистецтві слово «костюм», яке має французьке походження та означає «стрій, вбрання, убрання, шати». Узагалі костюм – це поняття значно ширше, яке вказує на сукупність і співвідношення одягу, власне предметів носіння, прикрас, знаків розпізнавання, зачісок, косметики, головних уборів, взуття, котрі поєднуються у цілісний комплекс силою дії життєвих функцій (практичної, знакової, естетичної, соціальної, розпізнавальної). На думку Г. Стельмащук, костюм, зазвичай, є виразником соціальної та індивідуальної характеристики людини, її віку, статі, характеру, естетичного смаку [4, с. 6].

У найдавніші часи одяг не мав чіткого розподілу за гендерними ознаками. З розвитком продуктивних сил і виробничих відносин відбувається диференціація строїв – спочатку на чоловічі й жіночі, а згодом на святкові, вбрання спеціального призначення, пов'язані з транспортом чи кінною їздою тощо.

Усі вищезазначені дослідження вказують на функціональне призначення одягу, який з прадавніх часів виконував різні функції, серед яких надзвичайно важливими були практична і захисна, так як одяг захищав людину від несприятливих умов навколишнього середовища. Проте, не менш важливими були ще й інші функції, наприклад, оберегова. Так, за допомогою різних символів, нанесених на одіж способом вишивання, ткання, вибійки, оберігали, за народними віруваннями, людину від поганого ока, злих духів. Велике значення мала обрядова функція, яка вимагала спеціального виготовлення одягу для певного ритуалу чи обряду (весільний, поховальний тощо). У різних обрядах одяг використовувався по-різному, проте велике значення відігравали певні атрибути-символи: квітка, вінок, колір квітів, стрічок, вишиті узорі сорочок та їхній колір.

В усі часи ще однією важливою функцією була соціальна, яка регламентувала ношення всього вбрання, впливала на вибір тканини, з якої одіж виготовляли. Привілеєм знатних осіб у давні часи було носіння парчі, шовкових тканин, мережива, золота тощо. Маємо зауважити, що костюм завжди мав відповідати певному соціальному рангові його власників, що виявлялося в конструкції окремих його частин, символіці, кольорах та ін.

Важливою була і естетична функція, адже одяг завжди залежав від ідеалу краси тієї чи іншої епохи. У давні часи, середньовіччі, ренесансну добу, епоху романтизму чи новітні часи панували різні ідеали, художні стилі, що виражалося у вбранні, таким чином виникала мода.

I, нарешті, важливою є прикмета національна, яка вказує на тривалий історичний процес формування вбрання і на спільність у традиційних строях народу на відповідній території.

Отож, осмислення одягу як важливої компоненти сценічного мистецтва, його функціонального призначення (обрядового, соціального, естетичного, національного) дозволяє ознайомити студентів з кращими традиціями світової та вітчизняної культури, одягу та моди; ознайомити студентів з культурними традиціями та звичаями українського народу; сформуванню у студентів поняття стилю в одязі, відповідно кожної епохи.

1. Нагорняк Х. Історія дослідження українського костюма на сторінках українських зарубіжних видань. *Вісник Прикарпатського університету. Мистецтвознавство*. Вип. 17–18. Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника, 2019–2010. С. 59–63.
2. Ніколаєва Т. О. Історія українського костюма. Київ: Либідь, 1996. 171 с., іл.
3. Стамеров К. К. Нариси з історії костюмів. Київ: Мистецтво, 2007. 432 с.
4. Стельмащук Г. Українське народне вбрання. Львів: Література та мистецтво, 2019. 256 с., іл.
5. Тханко З. О. Мода в Україні в ХХ ст. Львів: «Артос», 2015. 236 с.
6. Українська минувшина: ілюстрований етнографічний довідник. 2-ге вид. / А. П. Пономарьов, Л. Ф. Артюх, Т. В. Косміна та ін. Київ: Либідь, 1994. 256 с., іл.
7. Шевнюк О. Л. Історія костюма: навч. посіб. Київ: Знання, 2008. 375 с.
8. Яворницький Д. Історія запорізьких козаків. У 3 т. Т.1. Київ, 1990. С. 198–209.